پێشنیارەکان بۆ برەودان بە هونەری مۆسیقای کوردی

سەلاح ڕەووف
(هۆلاند)

بۆ ئەوەی مۆسیقاکەمان بگاتە ئاستی مۆسیقای گەلانی پێشکەوتوو و چیتر نەهێڵین لەو ئاستە نزمەیدا بمێنێتەوە، دەبێت چەند خاڵێکی گرنگ هەیە لە ئامێزیان بگرین و هەوڵ بدەین تا زووە دەست بکەین بە جێبەجێ کردنیان، چونکە ئێمە میللەتێکی ژێردەستە بووین و نەمانتوانیوە بە هەموو توانایی خۆمان لە هەوڵداندا بین بۆ گەشەدان و فراوانکردنی ئاستی هونەرەکەمان.

هێشتا زووە و کار لە کار نەترازاوە ئەگەر خەمخۆری نەتەوەکەمان بین، ڕێگاچارە ئاسانە بۆ گەیشتن بە ئاواتمان بەرەو هونەرێکی ڕەسەنی هاوچەرخ، بە کردار نەک بە وتە. لێرەدا من بە پێویستی دەزانم چەند پێشنیارێک هەن بیانخەمەڕوو، کە بریتین لە چەند خاڵێکی گرنگ کە هەوڵدانە بۆ برەودان بە هونەری ئاواز و مۆسیقاکەمان. من لە لای خۆمەوە لە گرنگترینیانەوە باسیان لێ دەکەم لەوانە:

١- کەم کردنەوەی ناوی زۆر و بۆری پلە دەنگییەکانی مۆسیقا و وەک ڕۆژئاواییەکان هەڵسوکەوتیان لەگەڵ بکەین، کە تەنیا ناوی پلە دەنگییەکانی پەیژە مۆسیقاکان بە جۆرە جیهانییەکەی کە (دۆ، ڕێ، می، فا، سۆڵ، لا، سی) بۆ پەیژەی یەکەمی گەورە (عەجەم - ماژۆر) بەکار بهێنرێت، هەروەها بۆ پەیژەی دووەمی گەورە (ڕاست)، تەنیا پلەکانی سێیەم و حەوتەم وشەی (کار- واتا پلەدەنگییەکی سێ چارەکە دەنگی)یان بخرێتە سەر، بە پێی پەیژەی مۆسیقاکە، بەم جۆرە وەک پەیژەی دۆ ڕاست (دۆ، ڕێ، می کاربیمۆڵ، فا، سۆڵ، لا، سی کاربیمۆڵ) بەکار بهێنرێت.

٢- کەم کردنەوەی ناوی زۆر و بۆری پەیژەکانی مۆسیقای ڕۆژهەڵاتیی بە شێوەی پەیژەکانی ڕۆژئاوایی، لەگەڵ تایبەتمەندێتی بەکارهێنانی پلە دەنگییە سێ چارەکییەکان، بە واتا بەم جۆرە کاریان لەگەڵدا بکرێت:

جۆری پەیژەکانی مۆسیقای کوردی:

ا- پەیژەی یەکەمی گەورە (عەجەم — ماجۆر)

١- سەر پلەی بنکە: هەر سێ جۆرەکەی سروشتی و هارمۆنی و میلۆدی (عەجەم — ماجۆر)،گوێ بە جۆرەکانی نەدرێت و هەرچی گۆڕانکارییەک بەسەر پلە دەنگییەکانیدا بێت، وەک گۆڕانکاری لاوەکی کاری لەگەڵدا بکرێت،

لەگـەڵ ڕەچاوکردنـی خـودی پەیـژە مۆسـیقا سـەرەکییەکە.

٢- سـەر پلـەی شەشـەم (نەهاوەنـد — مینـۆر): گوێ بە جۆرەکانی نەدرێت و هەرچی گۆڕانکارییەک بەسـەر پلـە دەنگییەکانیـدا بێت، وەک گۆڕانـکاری لاوەکی کاری لەگەڵدا بکرێت، لەگـەڵ ڕەچاوکردنـی خودی پەیژە مۆسـیقا سـەرەکییەکە.

٣- سـەر پلـەی سێیەم (فریجی— کـورد): گوێ بە جۆرەکانـی نەدرێت و هەرچـی گۆڕانکارییـەک بەسـەر پلـە دەنگییەکانیـدا بێت، وەک گۆڕانـکاری لاوەکی کاری لەگەڵدا بکرێت، لەگـەڵ ڕەچاوکردنی خودی پەیژە مۆسیقا سـەرەکییەکە.

٤- سـەر پلـەی چوارەم (سـیگان — هەمایۆن): گوێ بە جۆرەکانی نەدرێت و هەرچی گۆڕانکارییەک بەسـەر پلـە دەنگییەکانیـدا بێت، وەک گۆڕانـکاری لاوەکی کاری لەگەڵدا بکرێت، لەگـەڵ ڕەچاوکردنـی خودی پەیژە مۆسیقا سـەرەکییەکە.

٥- سـەر پلـەی پێنجـەم، ماجـۆری هارمۆنـی، (میکسـۆلیدی- حیجـاز): گـوێ بـە جۆرەکانـی نەدرێـت و هەرچـی گۆڕانکارییـەک بەسـەر پلـە دەنگییەکانیـدا بێـت، وەک گۆڕانـکاری لاوەکـی کاری لەگەڵدا بکرێت، لەگـەڵ ڕەچاوکردنـی خودی پەیـژە مۆسـیقا سـەرەکییەکە.

ب- پەیژەی دووەمی گەورە (ڕاست)

١- سـەر پلـەی بنکـە: هـەر سێ جۆرەکـەی سروشـتی و هارمۆنـی و میلـۆدی (ڕاسـت)، گوێ بـە جۆرەکانـی نەدرێت و هەرچـی گۆڕانکارییـەک بەسـەر پلـە دەنگییەکانیـدا بێت، وەک گۆڕانـکاری لاوەکی کاری لەگەڵدا بکرێت، لەگـەڵ ڕەچاوکردنی خودی پەیژە مۆسیقا سـەرەکییەکە.

٢- سـەر پلـەی شەشـەم (بەیـات): گـوێ بـە جۆرەکانـی نەدرێـت و هەرچـی گۆڕانکارییـەک بەسـەر پلـە دەنگییەکانیـدا بێـت، وەک گۆڕانـکاری لاوەکـی کاری لەگەڵدا بکرێت، لەگـەڵ ڕەچاوکردنی خـودی پەیـژە مۆسـیقا سـەرەکییەکە.

٣- سـەر پلـەی سـێیەم (سـێگا): گـوێ بـە جۆرەکانـی نەدرێـت و هەرچـی گۆڕانکارییـەک بەسـەر پلـە دەنگییەکانیـدا بێـت، وەک گۆڕانـکاری لاوەکـی کاری لەگەڵدا بکرێت، لەگـەڵ ڕەچاوکردنی خـودی پەیـژە مۆسـیقا سـەرەکییەکە.

٤- سـەر پلـەی چـوارەم (چـوارگا): گـوێ بـە جۆرەکانـی نەدرێـت و هەرچـی گۆڕانکارییـەک بەسـەر پلـە دەنگییەکانیـدا بێـت، وەک گۆڕانـکاری لاوەکـی کاری لەگەڵدا بکرێت، لەگـەڵ ڕەچاوکردنی خـودی پەیـژە مۆسـیقا سـەرەکییەکە.

٥- سـەر پلـەی پێنجـەم (حیجـاز- نیـاز): گـوێ بـە جۆرەکانـی نەدرێـت و هەرچـی گۆڕانکارییـەک بەسـەر پلـە دەنگییەکانیـدا بێـت، وەک گۆڕانـکاری لاوەکـی کاری لەگەڵدا بکرێت، لەگـەڵ ڕەچاوکردنی خـودی پەیـژە مۆسـیقا سـەرەکییەکە.

تێبینی:

دەتوانـرێ وەکـوو ئەوروپاییـەکان تەنیـا کار بـە پەیـژەی گـەورە سـەر پلـەی بنکـە و پەیـژە دروسـتکراوی سـەر پلـەی شەشـەمی کـە پەیـژەی مینور (بەهـەر سێ جۆرەکـەی: سروشـتی، میلۆدی، هارمۆنـی) بکرێ، کار بـە پەیژەکانـی تـر تەنیـا پەیـژەی سـەرەکی کـە مـاژۆرە کاری پـێ بکرێ.

٣ - بەکارهێنانـی ئامێـرە ڕیتمییـەکان بـە شـێوەیەکی گونجاو، وەک ئامێرێکـی سـۆلۆ نـەک وەک لەمەوبـەر کـە هـەردەم پەیوەسـتی ئاوازەکـە بێـت و لـە یـەک ئاسـتی تەرییبدا شـان بە شـانی ئاوازەکـە وەک هێڵـی هارمۆنـی بـەکار بهێنرێـت. بـە واتـای وەک ئامێرێکـی سـۆلۆ لـە کات و سـاتی گونجـاودا بـەکار بهێنرێـت، نـەک لـە جیاتـی

هێڵی هارمۆنی بەکار ببرێت، ئێمەش وەک ئەو بەکارهێنانەی کە لای هەموو گەلان، بەتایبەتی گەلانی ڕۆژئاوا بەکار دێت، بەکاری بێنین. لەبەر ئەوەی لە دنیای مۆسیقادا بە هارمۆنیکردنی ئاواز مەرجێکی سەرەکییە، کەم ئاواز هەیە کە بە تەنیا میلۆدییەکەی گوێی مرۆڤ پڕ بکات، بۆیە گرنگە و پێویستیشە کە هەموو ئاوازێک کەم تا زۆر هێڵی هارمۆنی لە تەکدا بێت، بەڵام مەخابن لای میللەتانی ڕۆژهەڵات و میللەتی ئێمەش، هەروەها لە سەرەتای پارچە ئاوازێکەوە، ئەوجا قورگیی بێت، یان ئامێریی، جیاوازی نییە، هەموو ئامێرە مۆسیقاییەکان پێکەوە دەیژەنن و جار جارێک هەموو ئامێرەکان دەوەستن، جگە لە یەک ئامێری مۆسیقا، بەڵام ئامێرە ڕیتمییەکان وەستانیان بۆ نییە، گوایە ئەمە دابەشکردنی مۆسیقاکەیە. زۆر بەداخەوە کە ئامێرە ڕیتمییەکان جێگەی بە هارمۆنیکردنی ئاوازی گرتووەتەوە و هەموو تاموچێژێکی زانستی مۆسیقای لە هێڵی هارمۆنی سەندووەتەوە و بووەتە هۆی کەموکوڕی لە مۆسیقاکانماندا.

٤ - هەوڵدان بە هۆی ئاشنابوون بە زانستی گۆڕانکاری نێوان پەیژەکانی مۆسیقا و هەڵسوکەوتکردن لەگەڵیاندا بەو شێوە زانستییە کە بە هۆیەوە دەتوانرێت زیاتر لە پەیژەیەکی مۆسیقا لە پارچە ئاوازێکدا بەکار ببرێت و ببینە خاوەنی چەندان فۆرمی نوێ (وەک لای میللەتانی ڕۆژئاوا)، چیتر لە ئاستی فۆرمی گۆرانی فۆلکلۆریدا نەمێنینەوە.

٥-کەڵک وەرگرتن لە فۆرمە ڕیتمی سەربەستە کوردییەکانی وەک ((کۆتەڵ و سرووت و بەیت و باڵۆرە و حەیران و لاوک و قەتار و ئەڵڵاوەیسی و خاوکەر و خۆرشیدی)) و چەندان فۆرمی تر، کە دەتوانرێت بە هۆی پشکنینێکی هونەریی سەرانسەری کوردستانی گەورە دووبارە لەگەڵ هونەری ساز و ئاوازەکانماندا ئاشنا ببنەوە، کە تا ئێستاش ونن و هیچ گەشەیەکیان پێ نەدراوە، کەواتە بە هۆی ئاشنابوونمان بە زانستی گۆڕانکارییەکانی نێوان پەیژەکانی مۆسیقا دەتوانرێت پەرەیان پێ بدرێت.

٦- کارکردن بە چوارینەکانی مۆسیقا وەک زانستییە جیهانییەکان:

ا- هەوڵدان بۆ زیاد نەکردنی ناولێنانی جۆری چوارینەکانی مۆسیقا (تتراکۆرد): کە ئەو جۆرە زیادکردنە لە لایەن هەندێک کەسەوە دەکرێت و کراوە، ئەوە خۆی لە خۆیدا سەرلێشێواندنێکی تری وەک (زۆر و بۆری) ناوی پلە دەنگی و پەیژەکانی مۆسیقای ناو هونەری ئاواز و مۆسیقاکەمانە. هەوڵ بدرێت ئەو شێوە زانستییە بسەلمێنرێت کە پەیژەی مۆسیقا لە دوو چوارینەی مۆسیقا پێک دێت، بە واتای تەنیا لە پەیژەیەکی مۆسیقا دوو جۆر چوارینە هەیە. چوارینەی یەکەم پێک دێت لە پلە دەنگییەکانی (یەکەم، دووەم، سێیەم، چوارەم)، چوارینەی دووەمیش پێک دێت لە پلە دەنگییەکانی (پێنجەم، شەشەم، حەوتەم، هەشتەم).

ب- بەکارهێنانی چوارینەی مۆسیقا (تتراکۆرد): تەنیا بۆ برەودان بە فراوانکردن و برەودان بە ئاوازێکی مۆسیقا لە ڕێی بەکارهێنانی چوارینە مۆسیقاییەکان. بۆ چوونە ناو پەیژەیەکی نوێوە لە ڕێی بەکارهێنانی زانستی گۆڕانکاری نزیکایەتی کە ئەویش نزیکی سەروو و نزیکی خواروی پەیژەکانی مۆسیقایە کە بە هۆیانەوە دەتوانرێت پەیژەی نوێ لە پارچە ئاوازێکدا بەکار بهێنرێت (جۆری ئەم زانستییەمان باس کردووە).

٧- دانانی سیستمێکی زانستی بەو جۆرەی

کە من لەسەر بنەمای زانستی مۆسیقای جیهانی پەیڕەویم کردووە، بۆ نووسینەوەی ڕابەری پەیژە لە ساتی نووسینەوەی نۆتەکانی مۆسیقادا و پەیوەستی ڕابەری پەیژەی پەیژەدروستکراوەکانی سەر پلە دەنگییەکانی تری پەیژەکانی مۆسیقا (پەیژەدروستکراوەکانی سەر پلەدەنگییەکانی: شەشەم و سێیەم و چوارەم و پێنجەم)، بەڕابەری پەیژەی سەرەکی، جا پەیژەی یەکەمی گەورە (عەجەم)، یان پەیژەی دووەمی گەورە (ڕاست)بێت، هەروەکوو چۆن لە سیستمی نووسینەوەی پەیژەکانی مۆسیقای جیهانی (ڕۆژئاوایی) دەیبینین، وازهێنان لەو سیستمە کۆنە نازانستییەی کە تا ئێستاش لە ڕۆژهەڵاتدا پەیڕەو دەکرێت.

٨ - پەیڕەوکردنی سیستمی زانستی بۆ پەیژەی کرۆماتیک و کەڵک وەرگرتن لەو جۆرە یاسایەی باسمان کردووە بۆ پەیژەی کرۆماتیک (لەبەرئەوەی تا ئێستا هیچ پەیڕەوێک بۆ ئەم جۆرەپەیژەیە، بەتایبەتی پەیژەی کرۆماتیکی «ڕاست» لە ئارادا نییە) و لەگەڵ پەیڕەوکردنی یاسا و میتۆدە جیهانییەکە.

٩- هەوڵدان لەلایەن جێگە و لایەنە بەرپرسەکانی هونەر بەگشتی و مۆسیقا بەتایبەتی، بۆ سەرانسەری هەر چوار بەشەکەی کوردستان، بە بەشداری کەسانی دڵسۆز و خۆنەناس و زانا لە بواری مۆسیقاناسیدا، بۆ ئەوەی زۆربەی گیروگرفتەکانی هونەری مۆسیقای ئێستامانی تێدا تاووتو بکرێت و ئاست تەنگییەکانی ئاسان و ئاشکرا بکرێن. تا ئەو دروشمەی کە لە دێرزەمانەوە هەمووومان لەبەرمانە، کە دەڵێین بەرەو هونەرێکی ڕەسەنی هاوچەرخ و بە ئەنجام بگەیەنین. هیوادارم و داواکارم لە دڵسۆزانی هونەری نەتەوەکەم بەوپەڕی لەخۆبووردوویی کار بۆ بەرەو پێشبردن و فراوانکردنی ئاستی هونەرەکەمان بکەن، تا وا لە گەلانی جیهان دەکەین کە بە دوای گوێگرتن لە هونەری ساز و ئاوازەکەمان عەودال بن، وەک چۆن تا ئێستاش ئێمە بە دوای گوێگرتن لە کارەکانی مۆتزارت و بتهۆڤن و خاچەدۆریان و دەیان، بگرە سەدان کۆمپۆزەری بە ناوبانگی جیهانی عەوداڵین. هیوادارین کارە هونەرییەکانی هونەرمەندە کۆمپۆزەرەکانی ئێمەش بێتە ئاستی کاری کۆمپۆزەرەکانی جیهانی و کارەکانیان بایەخێکی جیهانی پێ بدرێت، ئەمەش بە ڕەچاوکردنی ئەو خاڵانەی کە باسمان کردوون، لەگەڵ چەندان ڕاوبۆچوونی کەسانی دڵسۆزی نەتەوەکەمان.